

JAN GRADVALL

**ilon ja surun
säveliä**

ABBAN KOKO TARINA

Suomentanut Kari V. Koski

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Ruotsinkielinen alkuteos: *Vemod undercover. Boken om ABBA*

Copyright © Jan Gradvall, 2023. First published by Albert Bonniers förlag, Stockholm, Sweden.

Published in the Finnish language by arrangement with Bonnier Rights, Stockholm, Sweden.

Suomenkielinen laitos © Kustannusosakeyhtiö Otava 2024

Kannen kuva: Anders Hanser

Kannen suunnittelu: Eva Wilsson

Takakannen kuva: Topfoto / Lehtikuva

ISBN 978-951-1-48722-7

OTAVA
KIRJAPAINO

Keuruu 2024

”We have a story, and it survived”

Abba, ”I Still Have Faith in You” (2021)

Sisällys

The day before you came	9
A+b, b+a	20
Frida	24
Raggarit	33
Dansband	42
Manageri	49
Waterloo	63
Vasemmistoaalto	71
Bad English	86
Björn	95
Täydellinen ääni	104
Sivuunviritetty	115
Gracias por la música	123
Disko	132
Sid ymmärsi	148
Siirtolaismusiikkia	161
Agnetha	167
Uusi tuleminen	180
Aivokirurgi	191
Perintö	196
Björn Borg -ilmiö	209
Mamma Mia!	218
Thank you for the music	232
Metaverse reversed	238
Kaikkien hyvien ystävien malja	247
Silli ja snapsi	255
Benny	262
Kuikan laulu	273
Kiitokset	279
Lähteet	281

THE DAY BEFORE YOU CAME

Benny Andersson makaa Polar-studion lattialla ja kuuntelee Abban viimeistä aikaansaannosta. Hän ummistaa silmänsä. Kaikki toiset ovat poistuneet studiosta. Kappale, jonka hän on juuri saanut valmiiksi ja jota hän kuuntelee kuulokkeistaan, on jäätävä ja kohtalonomainen ”The Day Before You Came”, lähes kuuden minuutin pituinen syntikkaballadi. 39 vuoden ajan sen oletettiin jääneen viimeiseksi kappaleeksi, jonka Abba koskaan äänittäisi. Popsinglejen pitää olla lyhyitä ja ytimekkäitä, kolmisen minuuttia pitkiä. Harvalle muulle poppyhtyeelle olisi tullut mieleenkään julkaista kaksi kertaa niin pitkää singleä, jolla ei ole varsinaista kertosaattokään.

Musiikki, joka kuuluu loppukesästä 1982 levytetyllä singlellä ”The Day Before You Came”, tulee Bennyn Yamaha GX-1:stä, polyfonisesta syntetisaattorista, jossa on kolme sormiota ja sisäänrakennettu rumpukone.

Ensimmäinen soitin Bennyn elämässä oli harmonikka. Ruotsalaisen haitarimusiikin haikeat melodiat ovat läsnä kaikessa hänen kirjoittamassaan musiikissa. Mustavalkoisine koskettimineen tämä laite on myös eräänlainen harmonikka, tosin sellainen, joka on tuotu tulevaisuudesta *Star Trekin* siirtimellä.

Ulkopuoliselle tulisi helposti kiusaus arvailla, kenestä ”The Day Before You Came” mahtaakaan kertoa.

Musiikin säveltäneelle Bennyille se kertoi ehkä Fridasta. Sanat kirjoittaneelle Björnille Agnethasta. Ja kappaleen laulavalle Agnethalle Björnistä. Abba-nelikon suhteet ja erot olivat olleet iltapäivälehtien vakiokamaa. Fridalle, joka oli ollut sen vuoden poissa Abbasta teh-

däkseen sooloalbumia – ja joka osallistui tälle kappaleelle ainoastaan sanattomalla kuorostemmalla – se kertoi ehkä yhteistyöstä hänen uuden tuottajansa Phil Collinsin kanssa, joka oli juuri keksinyt sittemmin *divorce coreksi* kutsutun tyyლისუunnan.

Abba ei hajonnut koskaan virallisesti. Kahdeksannen studioalbuminsa, vuonna 1981 ilmestyneen *The Visitorsin* sekä seuraavan vuoden kahden singlejulkaisun, ”The Day Before You Camen” ja ”Under Attackin”, jälkeän yhtye jäi tauolle, joka venyi aina vain ja jatkui lähes neljä vuosikymmentä.

”Halusin suoraan sanoen pitää vain parin vuoden tauon”, Benny sanoo. ”Kokeilla jotain uutta. Kirjoittaa musikaalin. Uskoin vakavissani, että tekisimme sitten comebackin. En tuntenut alkuunkaan olevani valmis lopettamaan.”

Fridan mielestä ”poikien halu jatkaa” johti Abban hajoamiseen (abbat itse ovat aina kutsuneet toisiaan ”pojiksi” ja ”tytöiksi”). Ja oli myös vaikea jatkaa työskentelyä, kun toinen on ollut oma rakastaja ja aviopuoliso: ”Totta kai se vaikutti päätökseen. Ihmisiähän tässä vain ollaan. Se oli vaikea ero. Ilman avioeroja olisimme ehkä pystyneet jatkamaan vähintään vuoden pari, luulisin ainakin. Nyt me kaikki tunsimme lähinnä yhtä suurta surua.”

Jos ”The Winner Takes It All” levyltä *Super Trouper* heijastelee Agnet-han ja Björnin avioeroa, ”When All Is Said and Done” *The Visitorsilta* on vastaava kappale Fridan ja Bennyn avioerosta, vaikka sanat kirjoitinkin tuttuun tapaan Björn.

Rolling Stonelle kesäkuussa 1982 antamassaan haastattelussa The Whon Pete Townshend totesi Abbasta: ”He tekevät ihan mahtavia levyjä. Heissä on kiinnostavaa sekin, että Abba on ensimmäisiä isoja maailmanlaajuisia bändejä, jotka tosiaan käsittelevät kappaleissaan keski-ikäisiä ongelmia. Biisit selvästikin kertovat siitä, mitä jäsenten välillä on meneillään.”

Kun ”The Day Before You Camea” äänitettiin, kuulosti siltä kuin koko bändin avioero olisi puettu säveliin. Yhtyeen vakinainen ääni-

teknikko Michael B. Tretow kertoo: ”Biisiä äänitettäessä ilmassa leijui lopun tuntu.”

Abba-leirissä mikään ei ollut entisellään. Björn oli mennyt uusiin naimisiin. Häät Lena Källersjön kanssa oli pidetty kaikilta salassa ravintoloitsija Carl Jan Granqvistin luona Grythyttanissa loppiaisenä 1981. Mutta siinä samassa, kun morsiuspari poistui kartanolta, toimitajat alkoivat soitella joka puolelta maailmaa.

Agnetha kuvasi parhaillaan esikoiselokuvaansa näyttelijänä. Elokuvasa *Raskenstam* hän esittää kalastajan tytärtä, jonka viettelee Gustaf Raskenstam, pahamaineinen onnenonkija, joka toisen maailmansodan aikoihin huiputti rahat 130 naiselta.

Agnethan vastaanäyttelijänä oli Gunnar Hellström, joka myös ohjasi elokuvan. Gunnar Hellström oli kokenut ja tyylikäs näyttelijä, joka oli palannut Hollywoodista, missä oli työskennellyt televisiosarjoissa, kuten *Gunsmokessa*, *Bonanzassa* ja *Dallasissa*.

Ruotsin lehdet yrittivät parhaansa mukaan repiä tilanteesta lööppejä. Aikakauslehti *Hänt i veckan* herkutteli otsikolla ”Abba-Agnetha raskaana ja taas yksin”. Kuva oli otettu elokuvan kuvauksissa. Lasta ei kuitenkaan odottanut Agnetha vaan hänen roolihahmonsaa.

”*Svensk Damtidning* koetti viritellä ’Vuoden romanssia’ minun ja Gunnar Hellströmin välille”, Agnetha kirjoittaa omaelämäkerrassaan *Som jag är*. ”Etusivulla oli otsikko ’Abba-Agnetha auervaaran uhrina.’”

Juoruilu saavutti sellaiset mittasuhteet, että Agnetha kirjoitti *Dagens Nyheteriin* mielipidekirjoituksen, jossa valitti, että ihmiset, jotka tienaa rahaa julkaisemalla tietoisesti valheita, selviävät liian vähällä. Laillisia seuraamuksia ja sakkoja ei tullut periaatteessa koskaan, pelkästään moitteet julkisen sanan neuvostolta. ”Mitäpä skandaalilehdistökään piittaa jonkin sanomalehden alalaidassa julkaistavasta tiedosta, jonka mukaan Pressens Opinionsnämnd (Ruotsin julkisen sanan neuvosto) on langettanut tuomion jollekin lehdelle”, hän kirjoitti.

Viisi viikkoa sen jälkeen, kun Björn meni uusiin naimisiin, abbojen yksityiselämä nousi uudelleen maailman otsikoihin. Kun Frida oli 12. helmikuuta 1981 menossa kauppaan ostamaan maitoa, hänen silmiinsä

osui lehtien lööppejä, joissa toivotettiin, että hän ja Benny olivat eronneet. Hän muistaa kääntyneensä siinä samassa takaisin, minkä jälkeen hän ei jaksanut poistua kotoa kokonaiseen viikkoon. Kun Fridan ja Bennyn ero oli juridisesti loppuun käsitelty, Benny ei ottanut heidän kotoaan mukaansa muuta kuin tuhkakupin ja neljä taulua.

Kaikki tämä leijui siis ilmassa, kun Benny kirjoitti ja nauhoitti Polar-studiossa kappaleen ”The Day Before You Came”. Sävellyksen työnimenä oli ollut ”Kärsivä lintu”. Lintuviittaukset ovatkin olleet toistuva teema läpi Bennyn koko lauluntekijän uran.

Vuonna 1978 Abban manageri Stikkan Anderson oli hankkinut entisen elokuvateatterin ja rakennuttanut siihen studion, josta Björn ja Benny olivat pitkään haaveilleet. Polar-studio majaili mahtavassa, 58 metrin korkuisessa Sportpalatsetissa, jota hallitsevat linnut ja lintututkielmat. Rakennus sijaitsee Sankt Eriksbronin Kungsholmenin puoleisessa päässä. Sillan toisessa päässä on Vasastan.

Sportpalatset rakennettiin vuosina 1929–1930 taluskriisin keskellä monipuoliseksi urheilukeskukseksi, mutta se ehdittiin myydä pakko- huutokaupassa ennen valmistumistaan. Rakennuksessa oli uima-allas, tenniskenttiä, voimistelusaleja ja elokuvateatteri Rivoli. Sportpalatsetissa on myös yli viisikymmentä asuntoa. Ylimpänä on kolmikerroksinen huoneisto, josta avautuu upea näköala Tukholman yli. Vuonna 1933 asuntoon muutti taiteilija Bruno Liljefors, joka asui siellä elämänsä viimeiset vuodet. Vuonna 1860 syntynyt Bruno Liljefors oli yksi Ruotsin kaikkien aikojen etevimmistä taidemaalareista, joka tunnetaan Ruotsin luontoa ja elämistä kuvaavista maalauksistaan.

Hän kutsui kerrosasuntoa ”pieneksi kotkanpesäksensä”. Hän piti ikkunoita auki ympäri vuoden, jotta linnut voisivat lentää sisälle hänen maalattavakseen. Hän kantoi niille ruoaksi ämpärikaupalla kalaa ja lihaa. Toisinaan linnuilta putosi ruokaa ohikulkijoiden päälle. Jotkin linnut rakensivat asuntoon pesän. Koko huoneisto joutui remonttiin Bruno Liljeforsin jäljiltä. Ja lintuja saapui vielä pitkään taiteilijan kuoleman jälkeen. Niitä näkyi aina, kun katsoi ulos Polar-studion ikkunasta.

Talon vierellä virtaa Karlbergin kanava, yksi niistä paikoista, joissa vuodenaikojen vaihtelu näkyy Tukholmassa kaikkein selvimmin. Puut kurkottavat oksiaan pitkälle vedenpinnan ylle. Keväällä kanavasta heijastuu lehtivihreää pursuileva vehreys, kesällä se täyttyy kajakeista ja moottoriveneistä ja syksyllä tuhannet ja taas tuhannet tukholmalaiset ja turistit ottavat selfieitä Sankt Eriksbronilta vangitakseen syksyn väreissä hehkuvat keltaiset ja punaiset lehdet. Talvella kanava jäätyy ja lumeen piirtyvät uskaliaiden kulkijoiden jalanjäljet. Uudenvuodenaattona silta täyttyy ihmisistä, jotka tietävät, että se on täydellinen paikka ihailla ilotulitusraketteja Tukholman taivaalla.

”The Day Before You Came” äänitettiin Ruotsissa koulujen kymmenviikkoisen kesäloman viimeisellä viikolla, mutta studiossa tunnelma toi enemmänkin mieleen talveksi jäätyneen Karlbergin kanavan. Hauras, huurteinen soundi vie ajatukset Yoko Onon yhtä lailla kohtalonomaiseen biisiin ”Walking on Thin Ice”, jonka John Lennon äänitti joulukuussa 1980, päivää ennen kuin joutui murhaajan uhriksi, ja joka julkaistiin seuraavan vuoden helmikuussa.

Kun Benny oli saanut musiikin valmiiksi – Yamaha GX-1:n lisäksi hän soitti pienen melodiakuvion Minimoogilla – alkuperäisen suunnitelman mukaan rumpukonekomppi oli tarkoitus korvata oikealla rumpalilla. Lyömäsoittaja Åke Sundqvist sattui olemaan Polar-studion A-studiossa, ja hänet kutsuttiin Studio B:hen, jossa Benny, Björn ja Michael B. Tretow juuri työskentelivät.

Åke Sundqvist teki päälleäänityksiä hi-hatilla, virvelirummulla ja bassorummulla, mutta lopuksi päätettiin kuitenkin säilyttää luonnostelussa käytetty rumpukone, joka vahvistaa äänikuvan jäätävää tuntua. ”Kappaleella ei kuulu mitään muita soittimia paitsi neljä Åke Sundqvistin virvelin iskuja”, Benny muistelee.

Bennyn Yamaha GX-1 oli Polar-studiolle iso investointi, kun se otettiin käyttöön vuonna 1978. Tuolloin äänitysstudion kehuskeltiin olevan maailman nykyaikaisin lajissaan. Tavoitteena oli, että maailman suurimmat artistit tulisivat Sankt Eriksbronin sillan päähän äänittämään.

Led Zeppelin otti kutsusta vaarin ja äänitti kahdeksannen ja viimeisimmän albuminsa nimeltä *In Through the Out Door* Polar-studiossa vuonna 1979. Albumilla bändin basistin John Paul Jonesin kuullaan soittavan samaa syntetisaattoria, joka kuuluu biisillä ”The Day Before You Came”.

Nykyään Polar-studiosta puhutaan studiona, jossa Abba äänitti kaikki mestariteoksensa, mutta se ei pidä ihan paikkaansa. Studion tarkoituksena oli tarjota Abballe lopultakin rajattomasti äänitysaikaa, mutta todellisuudessa studio oli useimmiten vuokrattuna muille. Kappaletta ”The Day Before You Came” luotaessa iso A-studio oli varattuna länsisaksalaiselle laulajalle Peter Griffinille.

Useimmat Abban menestyneimmistä kappaleista oli itse asiassa äänitetty kovassa kiireessä vaatimattomammissa studioissa. Kun Abba alkoi äänittää sittemmin Atlantikseksi nimetyllä Metronome-studiolla Karlbergsvägenillä Vasastanissa, heillä oli käytössään vain yksi äänityspäivä viikossa.

Pelastajaksi tuli silloin yksi Ruotsin kulttuurielämässä vaikuttaneista monista Brunoista, Bruno Glenmark, muusikko, joka oli naimisissa iskelmätahti Ann-Louise Hansonin kanssa.

”Abba äänitti Metronomen ohella samaan aikaan omakotitalollamme Stocksundissa vuodesta 1973 muutaman vuoden eteenpäin”, Bruno Glenmark kertoo. ”Olimme luopuneet pesutuvasta ja lasten leikkihuoneesta ja rakentaneet tilalle studion. Aamulla tullessaan Björn kysyi aina ensi töikseen: ’Missäs on mummin pullat?’ Ann-Louisen äidillä oli tapana leipoa pullia, ja Björn oli ihan hulluna niihin. Kun he esittivät ’Waterloon’ Brightonissa, Agnetha kysyi, voisimmeko nauhoittaa kilpailun videolle, koska meillä oli videonauhuri. Kun he palasivat voitettuaan kisan, katsoimme sen meillä kotona.” Glenmarkin pariskunnan kaksoset, joiden huone oli pesutupastudion yläkerrassa, muistavat vieläkin, kuinka Abba soitti samaa kappaletta uudelleen ja uudelleen pitkään nukkumaanmenoajan jälkeen.

Kun Abba meni studioon, heillä oli mukanaan valmiit melodiat. Ensimmäiset vuodet Björn ja Benny istuskelivat kahdestaan pienessä saaristolaisaitassa säveltämässä pianolla ja kitaralla. Vuosien mittaan työmenetelmäksi vakiintui, että Benny kirjoitti musiikin itse, ja sen jälkeen hän ja Björn menivät studioon muusikoiden kanssa ja tuottivat kappaleen yhdessä. Seuraavassa vaiheessa Björn sai sanojen kirjoittamista varten mukaansa kasetin, jolla oli instrumentaalitaustat. Koko musiikki oli siis tuotettu valmiiksi, ennen kuin sanoja oli edes mietitty. He puhuivat harvoin siitä, mistä kunkin biisin oli tarkoitus kertoa, mutta Benny kertoo, että Björn tavoitti intuitiivisesti melodiasta välittyvän tunteen.

Björnin mielestä on virhe tulkita hänen sanoituksiaan omaelämäkerrallisiksi. Hän ei kirjoita itsestään vaan ihmisistä ja suhteista, mikä on yksi syy siihen, että Abban laulut toimivat niin hyvin musikaaleissa. Alkuvuosien hapuilevampien yritelmiä jälkeen hänen sanoituksistaan muotoutui arjen draamoja, joiden henkilöt ovat lihaa ja verta. Kun Björn meni kotiinsa kirjoittamaan sanoitusta Bennyn ”Kärsivään lintuun”, kirjoituksesta syntyi naisen kertomus arkisesta päivästä elämässä, jossa ei tapahdu mitään. Nainen kertoo, mitä tapahtui päivää ennen kuin järisyttävä kohtaaminen muutti hänen elämänsä.

”Melodia on laadittu sellaisella tavalla, josta tiesin, että kerrontakin täytyi rakentaa tietyllä tavalla, jotta se johtaisi melodian kohtaan ’the day before you came’”, Björn kertoo Carl Magnus Palmín kirjassa *The Complete Recording Sessions*. ”Kirjoitin kaiken mitä mieleeni tuli arkipäiväisistä asioista. Kielipillisesti oli hyvin vaikeaa saada kaikki sopimaan yhteen, koska tarinan piti olla looginen.”

”Minä todella tykkään tästä kappaleesta”, Benny sanoo. ”Se vaikuttaa äärimmäisen surulliselta, kun sitä kuuntelee. Vaikka toteutuskin on surullinen, teksti ei itse asiassa ole lainkaan sitä, mikä on osoitus Björnin neroudesta. Sanat lukemalla selviää, että nainen kertoo mitä teki tietynä päivänä: meni metrolla töihin, söi lounasta, tuli kotiin, katseli telkkaria ja luki kirjaa. Vasta kun teksti yhdistyy musiikkiin, huomaa, että jotain muutakin tapahtuu. Teksti on hyvin oivaltava.”

Kun laulun nainen palaa töistä kotiin, hän katsoo televisiota. ”There is not, I think, a single episode of *Dallas* that I didn’t see.” Björn siis lisäsi ex-vaimonsa laulettavaksi tarkoitettuun tekstiin *Dallasin*, jonka ohjaaja Gunnar Hellström työskenteli samaan aikaan Agnethan kanssa. Tämä yksityiskohta olisi ollut juorulehdille herkullinen reposteltava, mutta se meni niiltä kokonaan ohi.

1980-luvun alussa *Dallas* – öljyllä rikastuneesta perheestä kertova sarja – oli Ruotsin ylivoimaisesti suosituin televisiosarja. Yhdysvalloissa *Dallas* alkoi pyöriä huhtikuussa 1978. Ruotsissa kaupallinen televisio oli kielletty, ja 80-luvun loppuun asti maassa oli vain kaksi valtiollista yleisradiokanavaa, joiden sisältö valittiin sen mukaan, mikä oli kansalle sivistävää ja moraalisesti kehittäväää. Amerikkalaisen kapitalismin ylistys ei sopinut Ruotsin television kirjoittamattomiin sääntöihin. Ruotsalaiskatsojat saivatkin odottaa lähes kolme vuotta, ennen kuin *Dallas* viimein hankittiin, ja sitä alettiin näyttää tammikuussa 1981. Sarjasta tuli pian suunnattoman suosittu, ja sen katsojaluvut lähentelivät neljää miljoonaa maassa, jossa tuolloin oli 8,2 miljoonaa asukasta.

Syötyään kiinalaista noutoruokaa television ääressä ”The Day Before You Camen” yksinäinen nainen lukee sängyssä kirjaa ennen kuin nukahtaa. Nimeltä mainittu kirjailija on amerikkalainen feministi Marilyn French, joka oli tullut Ruotsissa tunnetuksi kirjoillaan *Naistenhuone* ja *Vertavuotava sydän*.

Marilyn Frenchin mainintaan sisältyi oma viestinsä, mutta se meni kokonaan ohi brittiläiseltä kahden miehen syntikkabändiltä Blancmangelta, kun he tekivät vuonna 1984 suositun coverversion kappaleesta ”The Day Before You Came”, ja sen sanoituksessa Marilyn French oli vaihtunut Barbara Cartlandiin, joka tunnettiin historiallisista rakkausromaneista.

Kun ”The Day Before You Came” punottiin osaksi elokuvaa *Here We Go Again*, joka oli vuonna 2018 ilmestynyt jatko-osa Abba-elokuvaan *Mamma Mia!*, viittauksia päivitettiin ja luotiin uudelleen. Nyt kappaleen esitti Meryl Streep. *Dallas* oli vaihtunut *House of Cardsiin*.

Tällä kertaa nainen luki Margaret Atwoodia, jonka kirjoittama *The Handmaid's Tale* oli tullut uudelleen ajankohtaiseksi feministisenä tulevaisuuden dystopiana, kun siitä oli tehty tv-sarja.

Agnetha laulaa ”The Day Before You Camen” häkellyttävän pidättyväisesti, mikä saa lukijan seisahtumaan ja keskittymään joka ikiseen ilmaukseen. Mitä ihmettä on meneillään? Agnethalla on ääni, joka pystyy tunkeutumaan läpi lasin ja betonin, mutta tässä hän pidättelee. Näin hän muuttuu ”Abba-Agnethasta” itse laulun naiseksi.

Vaikka Björn ja Benny kirjoittivatkin Abban laulut, he ovat yhtä mieltä siitä, mikä Abban soundissa on erityistä: ”Tytttöjen” äänet. Agnetha ja Frida osallistuivat laulusovitusien tekemiseen. Sovitukset olivat niin monimutkaisia, että satojen kuuntelukertojen jälkeenkin niistä löytyy uusia yksityiskohtia.

Agnethan kyky muunnella ääntään selittyi osaksi sillä, että hän usein istui äänittäessään lauluosuuksiaan.

”Aluksi se johtui vain siitä, että vietimme niin paljon aikaa studiossa”, hän kertoo. ”Niin minä sitten kävin istumaan, koska en jaksanut enää seistä. Sitten huomasin, että istuma-asento vaikuttaa myös siihen, miten laulan. Istun aina lähellä mikkiä, jotta en lysähtäisi ihan kasaan. Sen ansiosta pystyn pidättelemään ääntä, silloin kun se on sanoituksen kannalta tarpeen. Se vahvistaa tunnetta, etten pelkästään laula vaan myös kerron tekstiä.”

Kun Agnetha teki pari vuotta aiemmin lauluosuuksia ”Thank You for the Musiciin”, hän lauloi studiossa jopa makuuasennossa.

”Olimme kokeilleet eri versioita mutta emme saaneet kappaletta toimimaan. On sellainenkin äänitys, jossa laulan biisin kuin Doris Day. Kun äänitimme otoksia uudelleen, odotin juuri Christiania (Agnethan ja Björnin toinen lapsi), ja lapsi oli syntynyt ennen aikaansa. Sain lääkäriltä ohjeen vain maata ja ottaa iisisti. Mutta kyse oli Abbasta, ja koko maailma odotti uutta albumia. Ratkaisimme asian kantamalla studioon eräänlaisen lepotuolin. Lauloin sitten maaten siinä tuolissa, ja se otto päättyi albumille.”

Benny on verrannut Agnethan laulutapaa ”The Day Before You Camella” himmentimeen, joka on käännetty pienelle. Kappale on rakennettu Agnethan sooloesiintymiseksi, mutta Fridan hienovaraiset kuorostemmat vaikuttavat ratkaisevasti kappaleen tunnelmaan. Samalla kun Benny rakentaa kokonaisen katedraalin erilaisista syntetisaattorikuviosta, Frida astuu instrumentaaliosuuden keskelle ja virittää korkean stemman, joka tuo mieleen klassisen kuoroteoksen. Frida seisoo keskellä kirkkoa ja laulaa kohti kattoa.

Abban soundi muuttui ja kehittyi kaiken aikaa. Diskovaiheen jälkeäen yhtye otti 80-luvun alussa vaikutteita uudesta tyyliuunnasta, syntikkapopista, joka oli syntynyt Isossa-Britanniassa ja levinnyt sieltä kaikkialle Eurooppaan. Tyyliuunnan olivat kehittäneet suurelta osin kekseliäät ei-muusikot, jotka loivat sekvensserien avulla ääniä ja sointuja toistettavaksi koneellisesti niin, ettei joka säveltä tarvinnut soittaa itse. Benny ei käyttänyt sekvensseriä, mutta ääniteknikko Michael B. Tretowin mielestä oli jännittävää, jos tämä syntikkaballadi *kuulostaisi* sekvensserillä tuotetulta musiikilta, ja siksi hän pätki Bennyn syntikallaan soittamat äänet luodakseen ohjelmoidulta kuulostavan sykyttävän soundin.

Tämä tapa – yhä analogisen tekniikan aikakaudella – katsoa eteenpäin kohti tulevaa tietokoneistettua digitaalista maailmaa kuuluu myös muista aikakauden äänityksistä. Samaan aikaan, kun Benny ja Michael B. Tretow ahersivat Polar-studiolla, Atlantin toisella puolen valmistui Michael Jacksonin albumi *Thriller*. Tuottaja Quincy Jones, jolla oli ruotsalainen vaimo, ja ruotsalaista sukujuurta oleva ääniteknikko Bruce Swedien, jota Quincy kutsui ”Swedeksi”, loivat levyille tulevaisuuden musiikkia vanhan ajan studiomuusikoiden voimin.

Kun uraa uurtava syntikkabändi Kraftwerk teki vuonna 1981 albumin *Computer World* tulevaisuudennäkymineen, jossa kotitietokoneet hallitsivat arkea, heillä ei ollut omia tietokoneita vaan heidän piti lainata varhainen kotitietokone – Hazeltine 1500 – kansikuvaa varten.

”The Day Before You Came” julkaistiin singlenä lokakuussa 1982. Se oli viimeinen kappale, jonka Abba äänitti ennen hajoamistaan,

mutta siitä tuli heidän toiseksi viimeinen singlensä. ”Under Attack” ilmestyi joulukuussa. Sitten kaikki oli ohi.

”The Day Before You Came” ei saavuttanut kummoistakaan menestystä. Single nousi ykköseksi Suomessa ja kolmoseksi Ruotsissa – maissa joissa oli totuttu pimeään – mutta Isossa-Britanniassa single jämähti 32. sijalle ja ylsi Australiassa vasta sijalle 48. Näissä maissa Abban suosio oli ollut suurimmillaan. Abballe tämä lujitti käsitystä, että suuruuden aika oli ohi.

Kappale on kuitenkin kasvanut vuosien varrella. Kun brittiläinen televisiokanava ITV järjesti vuonna 2010 äänestyksen Abban parhaasta kappaleesta, ”The Day Before You Came” tuli kolmanneksi.

Monet muusikot ovat kertoneet, kuinka biisi on heitä innoittanut. Kun single julkaistiin, brittiläinen Pet Shop Boys oli juuri perustettu. Duon tavassa yhdistellä vuonna 1986 julkaistulla esikoisalbumillaan *Please* melankolisia syntetisaattorimelodioita yksityiskohtaisiin arkielämän kuvauksiin ja vähäeleiseen lauluun kuuluu kaikuja ”The Day Before You Camesta”.

Kun Benny soittaa vuonna 2017 julkaistulla omalla instrumentaalialbumillaan *Piano* kappaleen ”The Day Before You Came” yksinään flyygelillä, hän palaa työnimen ”Kärsivä lintu” kuvastamiin tunteisiin.

Kappale, jota neljän vuosikymmenen ajan pidettiin Abban joutsenlaulunä, tiivistää sen mitä yhtye teki koko uransa ajan.

”Iloisimmatkin kappaleet ovat pohjimmiltaan alakuloisia”, Benny kertoo. ”Loimme melankoliaa valepuvussa.”

A+B, B+A

Agnetha ja Björn tapasivat ensimmäisen kerran Ingaredin kansanpuistossa Länsi-Göötanmaalla pidetyn keikan yhteydessä toukuussa 1968. Agnetha oli 18, Björn 23. Molemmat olivat jo poptähtiä.

Ruotsissa oli 60- ja 70-luvuilla kolme hittilistaa, jotka heijastelivat sen hetken suosituinta musiikkia: *Tio i topp*, *Svensktoppen* ja *Kvällstoppen*. *Tio i topp* oli Sveriges Radion ensimmäinen hittilista. Raati valitsi uudet ehdokkaat joka lauantai, jonka jälkeen nuoret äänestivät niin sanotuilla mentometrinäppäimillä suorassa lähetyksessä. Eniten ykkössijoja *Tio i topp* -listalla saavuttivat 60-luvulla Beatles – ja Bennyn bändi Hep Stars.

Svensktoppen on yhä olemassa. Ohjelman yleisö oli keski-ikäisempää ja myös se perustui kuuntelijäänestyksiin. Neljän vuosikymmenen ajan sovellettiin myös sääntöä, että laulun oli oltava ruotsinkielinen. *Svensktoppen*-listaa hallitsivat 60-luvulla Björnin bändi Hootenanny Singers sekä artistit, jotka lauloivat Stikkan Andersonin, Abban tulevan managerin, ruotsintamia kappaleita.

Kvällstoppen puolestaan perustui puhtaasti levymyyntiin. Hämmentävää kyllä singlet ja albumit oli koottu yhdelle ja samalle listalle. 95 prosenttia listaykkösistä oli singlejä. Vuonna 1969 listaykköseksi pääsi ensimmäisen kerran LP-levy: Beatlesin *Abbey Road*. 27. helmikuuta 1968 *Kvällstoppenin* kärjessä oli 18-vuotiaan ensikertalaisen Agnetha Fältskogin itse tekemä kappale ”Jag var så kär” (Olin niin rakastunut), jota myytiin ällistytävät 80 000 kappaletta. Laulu oli myös kaksitoista viikkoa *Svensktoppenissa*, korkeimmillaan kolmantena, ja listalla sen

kilpailijana oli Hootenanny Singers, jolla sinä vuonna oli kolme kappaletta *Svensktoppenissa*: ”Mårten Gås” (kolme viikkoa), ”Så länge du älskar är du ung” (yksitoista viikkoa) ja ”Så lunka vi så småningom” (neljä viikkoa).

Västervikiläisen Björn Ulvaeuksen ja jönköpingiläisen Agnetha Fältskogin ensitapaaminen alkoi huonoissa merkeissä. Agnetha oli menestynyt hyvin sooloartistina mutta lauloi edelleenkin lavaorkesterin eli dansbandin solistina. Yhtye tuli illan keikalle myöhässä, ja siksi pääesiintyjä Hootenanny Singers joutui esiintymään aiemmin. Kun Agnetha tuli yhteiseen pukuhuoneeseen, Hootenannyn jäsenet huusivat: ”Antaa heittää, iskelmälaulaja!”

Björn oli bändikavereitaan kiltimpi. Hän oli jo pitkään ihaillut Agnethaa etäältä.

”On jännää, että olin hieman rakastunut, kun kuulin radiosta hänen kappaleensa ’Jag var så kär’”, Björn kertoo. ”Minusta siinä äänessä oli ihan valtaisa vetovoima. Nyt seisoin siellä puistossa kuuntelemassa häntä, vähän sivummalla. En usko, että hän edes huomasi minua. Sitten tapasimme, ja hän pyysi uutta levyäni. Mutta minulla ei ollut yhtään mukana.”

Björn oli sinä vuonna julkaissut muutamia singlejä omalla nimellään. Seuraavana päivänä hän osti levykaupasta oman esikoissinglensä nimeltä ”Raring” (Kultaseni) ja postitti sen Agnethalle. Hän ei kuitenkaan tiennyt, että Agnetha oli menossa kihloihin Dieter Zimmermannin kanssa. Mies oli tuottanut hänen saksalaisen levynsä.

Vuotta myöhemmin suhde kariutui, ja Björnin ja Agnethan tiet kohtasivat uudelleen, tällä kertaa tv-ohjelmassa nimeltä *Räkna de lyckliga stunderna blott* (Laske vain onnelliset hetket). Yhdessä kohtauksessa Björn seisoj kalastusveneessä nostelemassa tyttöjä kannelle. Björnin silmissä näkyvästä ilonpilkahduksesta ei voi erehtyä, kun tulee Agnethan vuoro.

Ohjelman lopussa kaikkien oli tarkoitus pitää toisiaan kädestä, ja Björn piti huolen siitä, että päätyi Agnethan viereen. Agnethalla oli

ohut kesämekko, ja jälkeensä Björn tarjoutui lämmittämään häntä. Agnetha: ”Seuraavana päivänä laiturilla oli vieläkin kylmä, ja Björn lämmitti minua edelleen.”

Bennyn ja Fridan ensitapaaminen meni kummaltakin varsin huomaamatta. Se tapahtui Melodifestivalenilla maaliskuussa 1969.

Heidän uransa olivat siinä vaiheessa menossa täysin vastakkaisiin suuntiin. Frida oli voittanut vuonna 1967 kykykilpailun, jonka ansiosta hän pääsi julkaisemaan levyn EMI:llä. Tästä syntyi hänen esikois-singlensä ”En ledig dag” (Vapaapäivä). Frida sai tilaisuuden esittää kappaleen *Hylands hörnassa*, Ruotsin ylivoimaisesti suosituimmassa tv-ohjelmassa. Sinä iltana lähetettiin ohjelman mammuttilähetys, jotta ruotsalaiset pysyisivät kotona. Sen illan kuluessa Ruotsissa siirryttiin oikeanpuoleiseen liikenteeseen, ja teille ei haluttu autoja siirtymän aikana. Lähetystä katsoivat kaikki, joilla vain oli televisio.

Hep Stars – jossa Benny oli urkurina ja sittemmin pääasiallisena biisintekijänä – oli ollut 60-luvulla Ruotsin suosituin bändi, mutta siten verot räjähtivät yhtyeen silmille: kukaan bändin raha-asioista vastanneista ei ollut maksanut menestysvuosien aikana lainkaan veroa. Yhtyeen taloudelta putosi pohja kokonaan, kun he kuvasivat vuonna 1967 Keniassa katastrofiksi osoittautuneen kokoillan elokuvan *Habari-Safari*. Laulaja Svenne Hedlund ja rumpali Chrille Pettersson kutsuvat bändistä tehdyssä dokumenttielokuvassa Afrikan-matkaa ”maailman kalleimmaksi lomaksi”.

Vuonna 1969 Benny päätti erota Hep Starsista panostaakseen yhteistyöhön Björnin kanssa. Miehet olivat tutustuneet, kun heidän bändinsä olivat esiintyneet yhdessä. Benny teki myös kappaleita muiden kanssa. Lasse Berghagenin kanssa hän kirjoitti Jan Malmsjön ”Hej clownin”, joka osallistui Melodifestivaleniin. Jan Malmsjö oli Ruotsin tunnetuimpia näyttelijöitä ja teki myös levyjä, ei popmusiikkia vaan pikemminkin musikaaleja ja operettia. Kansainvälisesti Jan Malmsjö tunnetaan parhaiten sadistisen piispan roolistaan Ingmar Bergmanin elokuvassa *Fanny ja Alexander*. Suuren orkesterin säestyksellä esitetty teatraalinen iskelmä ”Hej clown” muistuttaa itse asiassa lapsikuoroi-

neen kaikkineen useita Scott Walkerin levytyksiä samalta ajalta.

Melodifestivalenin tuloksissa vuonna 1969 Anni-Frid tuli neljänneksi kappaleella ”Härlig är vår jord” ja Benny toiseksi ”Hej clownin” säveltäjänä. Molemmat muistivat sittemmin moikanneensa toisiaan pikaisesti lavan takana, mutta ei sen enempää.

Muutamaa päivää myöhemmin he kohtasivat uudelleen ravintola Kockska krogenissa Malmössä. Nyt Frida oli kiertueella boogie woogie-pianisti Charlie Normanin kanssa. Benny kutsuttiin istumaan heidän pöytänsä. Sen jälkeen Frida meni Bennyn kanssa tämän hotellihuoneeseen, mutta he kertovat yksimielisesti ”vain jutelleensa ja juoneensa kahvia ja Aalborgia seitsemään asti aamulla”.

Kuun lopussa he tapasivat uudelleen, nyt *Midnight hour* -radio-ohjelman tuomaristossa. Frida: ”Minusta Benny oli älyttömän seksikäs. Hänellä oli luonnetta, miehenä hän oli hyvin jännittävä. Mutta rakkaus syntyi aika verkalleen.”

Benny oli 22, Frida 23, mutta he olivat ehtineet elämässään jo harvinaisen paljon. Heistä kummastakin tuli vanhempia teini-iässä, ja molemmilla oli kaksi lasta aiemmasta avioliitosta. Bennyn kävi säälliksi Fridaa, joka asui niin kaukana Tukholmasta. Hän antoi tämän lainata asuntoaan.

”Eräänä päivänä tiedustelin varovasti, olisiko minun jo aika pakata kassini ja muuttaa takaisin Brohon”, Frida kertoo. ”Mutta hän ei ollut sitä mieltä.”

FRIDA

Kun Frida selaili vuonna 2014 julkaistuun *Abba The Photo Book* -kirjaan tulevia kuvia, hän löysi yhden, jossa hän istuu peilin edessä: ”Minä ja Agnetha teimme suuren osan meikkauksesta itse. Siitä tuli eräänlaista meditaatiota, tapa valmistautua yleisön kohtaamiseen. Sillä jokainen siveltimenveto kasvoillani muutti minua yksityis-Fridasta näyttämö-Fridaksi. Sen jälkeen saatoin astua lavalle ja antaa kaikkeni.”

Abban ainutlaatuinen soundi perustuu suurelta osin siihen, että Frida laulaa usein äänensä ääri rajoilla ja joutuu siksi siirtymään uuteen rooliin. Mutta muodonmuutokset ovat aina olleet erottamaton osa hänen elämäänsä.

Abba-soundi syntyy siitä, kun Agnetha ja Frida laulavat yhdessä, jolloin sopraano ja mezzosopraano, korkea ja hieman matalampi ääni kohtaavat. Björn ja Benny huomasivat, että laulu toimii yhteen ääneen laulettuna tehokkaimmin silloin, kun sävellaji on oikeastaan vähän liian korkea Fridalle, jolloin hän korvin kuultavasti joutuu ponnistelemaan yltääkseen Agnethan korkeuteen. Agnethan vaivattoman laseräänen ja Fridan hien, lihasten ja soulin yhdistelmä muodostaa särkymättömän seoksen.

Anni-Frid Synni Lyngstad syntyi 15. marraskuuta 1945 Ballangenissa lähellä Narvikia napapiirin tuntumassa. Ensimmäinen muodonmuutos oli tarpeen heti hänen syntymänsä jälkeen. Anni-Frid sai alkunsa toisen maailmansodan loppuvaiheessa, kun Norja oli Adolf Hitlerin miehittämänä ja Narvik yksi Euroopan tärkeimmistä satamista. Hänen äitinsä oli 19-vuotias norjalainen Synni Lyngstad. Hänen

isänsä oli seitsemän vuotta vanhempi Alfred Haase, natsi-Saksan armeijan kersantti.

Frida oli rakkauslapsi, mutta asialla oli myös poliittinen ulottuvuutensa: kun sota oli käynnissä, saksalaissotilaita rohkaistiin hankkimaan lapsia norjalaisnaisten kanssa. Mutta Fridan syntyessä sota oli ohi ja niin sanotut saksalaisten penikat joutuivat kostotoimien kohteeksi.

Vuonna 1935 SS:n päällikkö Heinrich Himmler oli luonut *Lebensborn*-rodunjalostusohjelman turvatakseen pitkällä aikavälillä saksalaisten tulevaisuuden maailman hallitsijoina. Ranskassa saksalaissotilaiden ja ranskalaisnaisten suhteista syntyneiden lasten määräksi on arvioitu 85 000. Ranskalais-japanilainen elokuvaklassikko *Hiroshima Mon Amour*, jonka käsikirjoituksen oli tehnyt kirjailija Marguerite Duras, kuvaa tällaista kohtaloa. Adolf Hitler vastusti kuitenkin sotilaiden suhteita ”muunrotuisten naisten kanssa” eikä rohkaissut tätä suuntausta Ranskan kaltaisissa latalaisissa maissa.

Tilanne oli toinen miehitetyissä Pohjoismaissa, joiden väestöä pidettiin täydellisenä lastenjalostukselle. Hallinnollisesti Norja oli tiukemmin sidoksissa Kolmanteen valtakuntaan kuin Tanska, jolla virallisesti oli vielä itsehallinto.

Historioitsija Folke Schimanski on kirjoittanut *Lebensborn*-ohjelman toteutuksesta Norjassa. Hän kumoaa väitteet siitä, että ohjelmaan olisi kuulunut suoranaisia siittoloita, ja toteaa niiden olevan myytti, jota sodan jälkeen levitettiin pornografisilla kansilla markkinoidussa kioskirajallisuudessa: ”Tyttöihin ei otettu yhteyttä ennen raskautta, eikä moniavioisuutta esiintynyt.”

Ensimmäinen Saksan ulkopuolinen *Lebensborn*-koti avattiin Norjassa elokuussa 1941. Kaikkiaan niitä perustettiin Norjaan yhdeksän, joista neljään kuului synnytysosasto. Kotien tarkoitus ei siis ollut saattaa sotilaita yhteen norjalaistytöjen kanssa vaan huolehtia äideistä, jotka olivat tulleet raskaaksi rakkaussuhteista saksalaisten kanssa.

Norjan miehityksen aikana maahan oli sijoitettuna satoja tuhansia saksalaissotilaita – saksalaissotilas joka kahdeksatta norjalaista kohti.

Enemmistö norjalaisista inhosi saksalaisia eikä halunnut olla heidän kanssaan missään tekemisissä.

Fridan äidinisä ja äidinäiti, Simon ja Anni, toimivat aktiivisesti paikallispolitiikassa ja kuuluivat poliittiseen vasemmistoon. He olivat kii-vaita natsien vastustajia, vaikka joutuivatkin pitämään näkemyksensä salassa. Helmikuussa 1941 Simon kuoli syöpään, ja Annin oli yksin yritettävä elättää lapsensa, heidän joukossaan nuorimman tyttärensä Synnin, josta sittemmin tuli Fridan äiti.

Remko van Drongelenin kirjassa *Frida Beyond Abba*, jossa Fridan lapsuutta ja sukuhistoriaa kuvaillaan seikkaperäisimmin, sisar kertoo, että Synni oli rauhallinen, hiljainen, kaunis ja tunnettu lauluäänestään.

Syksyllä 1943 saapui sitten karlsruhelainen 24-vuotias Wehrmachtin kersantti Alfred Haase. Hänen tehtävänään oli organisoida puolustus-varustusten rakentamista vuonon ympärille ja huolehtia junalla Ruot-sin kautta saapuneista saksalaisista alokkaista.

Sota näytti kehittyvän siihen suuntaan, ettei Saksan voittoa pidetty enää itsestään selvänä. Saksan armeija kärsi suuria tappioita Neuvosto-liitossa, jolla oli pohjoisessa maaraja Norjan kanssa.

Ensimmäisen pitkän napapiirillä vietetyn talven jälkeen Alfred iski kesällä 1944 silmänsä Synni Lyngstadiin. Saksalainen, jolla kuvissa on viikset ja tukka kuin Clark Gablella, otti asiakseen kulkea joka aamu Lyngstadien talon ohi. Synni liikkui siihen aikaan päivästä usein puu-tarhassa, jossa piti laulaen huolta hedelmäpuista ja kukkasista. Fridan elämäkerran kirjoittaja Remko van Drongelen ei vedä tästä yhtäläi-syyksiä *Sound of Musiciin*, mutta on vaikea olla kuvittelematta mieles-sään kohtauksia, joissa saksalaissotilas saapuu von Trappin perheen luo.

Alfred alkoi piirittää Synniä. Hän ei maininnut, että hänellä oli kotona Saksassa jo vaimo, Anna, ja vastasyntynyt tytär, Karin. Synni osasi puhua saksaa varsin hyvin, koska Pohjoismaissa lapset lukivat saksaa siihen aikaan koulussa ensimmäisenä vieraana kielenä eivätkä englantia niin kuin nykyään. Kun Synni kertoi sisarelleen alkaneensa

tapailta mukavaa saksalaismiestä, joka osasi soittaa haitaria, sisar neuvoi häntä lopettamaan suhteen siihen paikkaan. Myös muu perhe yritti saada hänet toisiin ajatuksiin. Mutta Synni oli rakastunut.

Hän ja Alfred kävivät pitkällä kävelyillä luonnossa ja tekivät suunnitelmia siitä, minne menisivät sodan jälkeen, kun taas olisi mahdollista matkustaa. Heidän flirttailunsa eteni rakkaussuhteeksi asti. He lakkasivat salailemasta suhdettaan ja näyttäytyivät julkisesti pariskuntana. Ihmiset alkoivat puhua heidän selkensä takana.

Lokakuussa 1944 neuvostoarmeija onnistui viimeinkin tunkeutumaan Norjan rajan yli, sodan tuulet olivat kääntyneet. Alfred siirrettiin saman tien Bogenvikenin laivastotukikohtaan Narvikin länsipuolelle.

Tammikuun alussa Isosta-Britanniasta ja Ruotsista lennätetyt norjalaisjoukot ryhtyivät iskemään takaisin saksalaisia vastaan, ja nyt heidän kimppuunsa hyökättiin pohjoisen perukoilla kahdesta suunnasta. Alfredin joukkue sai käskyn valmistella evakuoitinta. Viimeisenä iltana Norjassa hän onnistui ajamaan polkupyörällä Lyngstadin perheen talolle ja yöpyi talossa ensimmäisen ja viimeisen kerran. Heille jäi aikaa hyvästellä. Alfred oli tässä vaiheessa kertonut kotona odotavasta vaimostaan ja lapsestaan, mutta se ei ollut estänyt heitä jatkamasta suhdettaan.

Neljältä aamulla Alfred pyöräili takaisin joukko-osastoonsa evakuoitavaksi.

Saksan antautumisen aikoihin 8. toukokuuta 1945 Synni ei voinut enää peitellä pullottavaa mahaansa. Kaikki seudulla tiesivät, mitä oli tapahtunut ja kuka oli lapsen isä. Kun Synni näyttäytyi kaupungilla, hänen päälleen syljettiin ja syydettiin haukkumasanoja.

Kaikkialla Norjassa, kuten muuallakin Euroopassa, rauhanpäivän juhlinta vaihtui pian suuttumukseen siitä, mitä miehityksen aikana oli tapahtunut. Saksalaissotilaiden kanssa rakkaussuhteisiin ryhtyneitä naisia syytettiin ”vaakatason käytyreiksi”. Monia ahdisteltiin, heidän hiuksensa ajeltiin väkipakolla ja joillekuille maalattiin hakaristejä kas-